

Újabb gondolatok az operajátszásról

Győriványi Ráth György
2004. augusztus

Két év telt el azóta, hogy rövid, mindössze 15 hónapig tartó főzeneigazgatói munkám hirtelen véget ért. A Magyar Állami Operaház művészi emelkedéséhez szükséges fejlesztések és reformintézkedések kérdéseivel azóta sem szüntem meg foglalkozni. Jelen tanulmány a „passzív” időszak alatt bennem megfogalmazódott gondolatok közreadásának szándékával készült.

Igazgatásomat már annak ideje alatt is, de főleg utána, a *sajtóban* viharos ellenkezés kísérte. Sokan emlékeznek arra, hogy a vezetőtársammal (Dr Locsmándi Miklós) együtt elindított reformok ellen gyakran idéztek neves művészeket. Ezzel kapcsolatban szeretnék emlékeztetni arra, hogy kritikák közreadói sosem vizsgálták reformok ellen fellépők motivációját. Az igaznak és jogosnak beállított fenntartásokat hitelesnek fogadták el, pusztán művészeinek korábban elért eredményein alapuló hírnév - azaz tekintély-referencia - alapján.

A főzeneigazgató támadó és a változások jogosultságát megkérdőjelező újságcikkek szerzői azzal sem foglalkoztak, hogy a változások elindítója a stagnálást megelőző Minisztérium volt, s pályázat útján kiválasztott Főzeneigazgató nem tett mást, mint az intézmény nemzetközi rangra (vissza)emelése érdekében elindította az intézmény működésének korszerűsítését.

A nemzetközi rangra (vissza)emelés és a működés korszerűsítése előreláthatóan sérelmeket és érdekütközéseket okozó változással járt. Ezzel tisztában volt a pályázat kiírója, és tisztában voltunk mi is, színház élére kinevezett új vezetők. Locsmándi főigazgató úrral együtt tudtuk, hogy a színház minden részét átfogó reformnak vesztesei is lesznek, sőt, azok is, akik számára művészi, gazdasági és szakmai értelemben előnyös a változás, a kezdetekben bizonytalanul érezhetik magukat egy olyan új rendszerben, amelynek előnyeit esetleg csak középtávon tapasztalják. Éppen ezért, a reformok végrehajtását a 2002 és 2007 közötti időszakra, egy 5 éves periódusra terveztük.

A főigazgató úrral való együttműködésünk rövid 8 hónapja alatt számos reformot indítottunk el, és mélyreható változásokat készítettünk elő. Az októbertől májusig terjedő időszak alatt bevezetett intézkedések eredményesnek bizonyultak. Ezt a szaksajtó, a közönség és a jegyeladás is azonnal visszaigazolta. Az 5 évre tervezett munka tehát elkezdődött, ám a folyamat 2002 tavaszán, a váratlan politikai átrendeződés következtében derékba tört.

A reformokat az új vezetés sajnos leállította, és zömükben visszafordította, ezzel – mint azt írásom során ki fogom fejteni – a működés korszerűsítését hosszú időre ellehetetlenítette.

Jelen írásom a Magyar Állami Operaház működését és szerkezetét érintő új reform alapjai lerakásának szándékával készült. Remélem, hogy a felvázolt intézkedések megvalósításával ez a patinás intézmény az Ország és Budapest hírnevét növelő, a nemzetközi operaéletben is az elsőrangúak közé számító produkciókra lesz képes. A hazai és a hozzánk látogató külföldiek öröme.

Egy álom és az ébredés

2001 tavaszán úgy tűnt, hogy a Rockenbauer Zoltán vezette NKÖM választ talált egy, már a '90-es évek elejétől feszegetett kérdésre, miszerint hogy lehetne megoldani a '80-as évek elejétől kezdve egyre mélyebb *működési és művészi válságba* került Magyar Állami Operaház helyzetét.

A szakma, a kritikusok, és 2001 tavaszán maga Szinetár Miklós leköszönő főigazgató is elismerte, hogy az intézményt alapjaiban kellene megreformálni, és a XXI. századi követelményeknek megfelelően, korszerű felállásban működtetni.

Rockenbauer Zoltán és tárcája részletesen tanulmányozta a világ nagy operaházainak működését. A külföldi tapasztalatok és az egykori hazai gyakorlat mintájára meg kívánta szüntetni az egyszemélyes vezetést. Az erős főigazgató és gyenge művészeti vezető (főzeneigazgató) megoldás helyett olyan szisztémát kívánt bevezetni, melyben a főigazgató *partnere* egy megnövelt jogosítványokkal rendelkező művészeti vezető: a főzeneigazgató. Az intézmény működtetését egy gazdasági szakemberre bízta, a megnövelt súlyú művészeti vezetés pedig egy *karmester* feladata lett.

Ez a gyakorlatilag ma a világ vezető operaházaknak a működési elve.

A pályázatokat nem előre leosztott módon, hanem valóban nyílt pályázaton hirdette meg először a főzeneigazgatói munkakörre, evvel is jelezve, hogy egy Operaház működését a művészeti oldalnak kell meghatároznia. A főigazgatót a főzeneigazgató megbízása után 6 hónappal később nevezte ki a NKÖM. Az intézmény Alapító Okiratát a Minisztérium 2001 őszén a változásnak megfelelően átalakította.¹

A főzeneigazgatói posztot e sorok írója nyerte el, aki kinevezése előtt az intézmény működését nem ismerte, bár néhány előadást vezényelt itt a '90-es évek elején, de ezután külföldön dolgozott.

Az intézményhez kötődés előnyét és hátrányát is megtapasztaltam. Előnyként jelentkezet, hogy döntéseimben nem befolyásoltak szubjektív tényezők, azokat kizárólag szakmai alapon hozhattam meg, a nyertes pályázatomban lefektetett irányelvek mentén haladva. Hátrányt jelentett viszont, hogy szakmai munka tényleges megkezdése előtt időre volt szükségem az intézmény (a szervezet és az intézményben dolgozók) megismerésére. Erre a munkára, kinevezésemtől (2001. április 1.) a főigazgató kivezéséig sok időt szántam, és várva az új főigazgatót, stratégiai döntést nem hoztam.

A 2001. szeptember 15-vel kinevezett főigazgatóval teljes egyetértésben tudtunk együtt dolgozni.² Munkánkról, eredményeinkről és terveinkről a Parlamenti maghallgatásra készített összefoglalóban részletesen beszámoltunk, így erre jelen írásomban nem kívánok kitérni.

¹ Az Operaház vezetőinek megbízását első intézkedéseinek egyikével visszavonó Miniszter, Görgy Gábor, a régi vezetés visszaállítása után az intézmény Alapító Okiratát is az új/régi helyzethez igazította.

² Az intézmény reformját meghatározó irányelveinket a NKÖM-höz benyújtott Pályázatom, a „Gondolatok az Operajátszás körül” című írásom, valamint Locsmándi úr pályázata tartalmazza.

Dolgozatban inkább azokról a jelenségekről írok, amelyek az Operaház reformját a *politikai változásokon kívül* valóban ellehetetlenítették.

Szeretném bemutatni, hogy a 2001-ben tervezett reformjaink a korábban elképzelt formájukban a jövőben miért nem hajthatók végre, és hogy ugyanazon a kívánatos cél – az Operaház nemzetközi rangra történő visszaemelése és az intézmény működésének megreformálása – elérése érdekében, a megváltozott helyzetben, *ma* milyen intézkedések volnának szükségesek.

Az intézmény immár alapos ismeretének birtokában szeretnék rámutatni arra, hogy milyen fenntartói döntésekre szükségesek ahhoz, hogy a Magyar Állami Operaház végre ismét elfoglalhassa egy zenei nagyhatalomnak mondott országhoz méltó, *valóban megérdemelt nemzetközi helyét*.

Történelmi előzmények

Az 1884-ben megnyitott Magyar Királyi Operaház –120 év távlatából szemlélve– kiegyensúlyozott, nyugodt működés jellemzi. Valójában csak kevés igazán nyugodt periódusa volt a színháznak, a finanszírozás gondjai és a vezetés-művészeti vezetés problémái 1890 és 1912, valamint 1918 és 1926 között viharos vezetőváltás sokaságát hozták a színházban. A problémák ellenére, II. Világháború előtt az intézmény nemzetközi rangja egyértelmű volt. A nemzetközi porondon is az elsők között jegyzett énekesek és karmesterek rendszeresen léptek fel Magyarországon. *Puccini, R. Strauss, Leoncavallo* például személyesen irányították operáik budapesti bemutatóit.

A háború utáni rövid világszínvonalú periódust (1948-1951) *Otto Klemperer* karmester neve fémjelezte.

Az ötvenes évek elején a kor szemléletének megfelelően egybeolvasztották, „kolhozosították” a Magyar Királyi Operaház és a korábbi Városi Színházat, amely mindig is *külön igazgatás* alatt működött. Ez alkalmat adott, hogy az Operaéletet központi irányítás alá vegyék, megfigyelhessék. A létszámot a *teljes foglalkoztatás* jegyében felduzzasztották, a nem kívánatos művészeket emigrációba kényszerítették (ld. Solti György), míg az itt maradtaknak be kellett állniuk a rendbe. A két színház egyesítése, a felduzzasztott létszám és a vasfüggönyön túli művészek fellépésének hiánya sokáig nem vezetett az intézmény színvonalának romlásához, mert az 1950-es években az Operaház társulatának gerincét pályájuk csúcsán lévő – köztük világhírű – énekművészek alkották, a Zenekarban pedig a legjobb magyar muzikusok játszottak. A minőséget tehát azon kimagasló magyar művészeknek a fellépése garantálta, akik nem utazhattak külföldre.

Ami a megbecsülést illeti tudnivaló, hogy 1948-tól az 1960-as évek elejéig a Magyar Állami Operaház vezető művészei (kb. 10-12 énekes³) Magyarország *legjobban kereső*, dédelgetett kevesei közé tartoztak. Bár 1952-ben a Szabad Nép rendszeresen beszámolt pl. Székely Mihály sztahanovista teljesítményeiről, a kimagasló teljesítményt nyújtó – ma úgy mondanánk: világszínvonalú – énekművészeinket nem zaklatták, művészetüket a rendszer *megbecsülte* és *megfizette*.

1956-ban az Operaház vezetői művészei közül senki nem hagyta el az országot, a színház továbbra is elsőrangú gárdával rendelkezett. Az „aranykorszak” művészeinek értékes technikai és színpadi tudásából a következő generáció tanult és profitált.⁴ A konszolidációt követően az aranykorszak” énekeseinek nyomába lépő művészeink a „kultúra nagykövetei” szerepét kapták; a viszonylagos a nyitás következtében néhány vezető énekesünk külföldön vendégszerepelhetett, nálunk pedig olyan művészegyenységek jöttek vendégszerepelni, mint *Lamberto Gardelli* majd *Giuseppe Patané*. Hála Failoni Nelli (*Sergio Failoni*, az 1920-as évek végétől nálunk rendszeresen fellépő olasz sztárkarmester özvegye) kapcsolatainak, világnagyságok⁵ és

³ Például: Gyurkovits Mária, Palánkay Klára, Osváth Júlia, Tiszai Magda, Delly Rózsi, Svéd Sándor, Rösler Endre, Maleczky Oszkár, Losoncy György, Ernster Dezső, Székely Mihály.

⁴ A '60-as években következett be először a „generációk” egymásra torlódása, amikor a pályájuk delelőjén túljutott, de közkedvelt művészeket helyét még fokozatosan sem tudták átvenni a közép- ill. a fiatalabb generációba tartozó művészek. Különösen szopránból volt olyan nagy választék a színházban, hogy a '70-es évek legelején, a pályakezdő Marton Éva megfelelő szerepek híján inkább külföldön próbált szerencsét.

⁵ Karl Ridderbush, Theo Adam, Nicolai Gedda, Luigi Alva, Wolfgang Windgassen stb

jó érzékkel kiválasztott kezdő, de nagyra hivatott művészek léptek az MÁO közönsége elé.⁶

Az intézmény zuhanásszerű romlása a '80-as évek legelején kezdődött, amikor művészek külföldi vendégszerepléseinek lehetőségei kiszélesedtek, és már nemcsak a legjobbak utazhattak, hanem az alacsony fizetések kiegészítésék lehetővé tévő intézkedésként, kicsi-, és közepes szerepekre is gyakorlatilag bárkit kiengedtek. Az '50-es évek reálbérszínvonalához képest egyre gyengülő fizetések kompenzálásaként a MÁO vezetése eltúrta, hogy a művészek (énekesek, zenekar, énekkar) másod- és harmad-állást vállaljanak, és rendszeresen távol legyenek, ami a hiányzók kevésbé képzett és gyakorlott erőkkkel való helyettesítését, azaz a színvonal romlását is jelentette.

A '90-es évek elején az Operaház is utolérte az *outsourcing* gyakorlata: rövid távú előnyökért a színház később kitűnően jövedelmező tevékenységeket adott át egyes vezetőinek, művészeinek. A zömében középvezetőkől (műhely, adminisztráció) alakuló gazdasági társaságok léte látszólag áthidalta a gazdálkodás és a munkaerő gazdálkodás problémáit. A magánszektor örve alatt morálisan erősen kifogásolható megoldások „összeférhetlenségét” csak az évtized derekán feszegette a fenntartó, ekkor az érintett vezetők ténylegesen vagy névlegesen felhagytak a saját színházzal folytatott gazdasági tevékenységgel.⁷

1982-től kezdve a színház élén olyan igazgatók váltották egymást, akik az intézmény napi működést nem ismerték, vagy akik megpróbálták csak nagy vonalakban irányítani az intézményt. *Mihály András* zeneszerző, *Petrovics Emil* (zeneszerző), *Ütő Endre* (énekes) *Vámos Miklós* (rendező), *Szinetár Miklós* (rendező) igazgatása alatt csak halmozódtak a problémák.

- *A színház működése teljesen anarchikussá vált, az énekesek állandóan kikérőt kértek és kaptak külső vendégszereplésükhöz, helyettük harmadrangú művészek közreműködtek. Ugyanez volt érvényes a zenekar és az énekkar művészeire is.*
- *A műhelyek, amelyeknek feladatuk lett volna a díszletek és jelmezek munkaidőben történő elkészítése, szinte „kötelezve” voltak arra, hogy munkájukat ne végezzék el, mert így a munkákat külső, a vezetőkhez tartozó kft-knek lehetett kiadni, ahol maguk a dolgozók is bedolgozást vállalhattak.*
- *Az intézmény vezetői összetorlasztották a bemutatókat, hogy azokat a műhelyek semmiképpen se tudják megcsinálni.*
- *A díszleteket érték nélkül tartották nyilván, rendszeresen értékesítették, hasznos anyagai kézen közön eltűntek.*
- *Pénzhiányra hivatkozva gyakorlatilag megszűntek a külföldi vendégművészek fellépései, míg az Operaház Nemzetközi Osztályán 7 ember*

⁶ *Plácido Domingo, Luciano Pavarotti, Jégveny Jnyeszerenko stb*

⁷ A korszak jellemző dokumentuma a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) 2-89/5/1999 összefoglaló **jelentése**, melyben az említett visszasságokra is rámutatnak.

dolgozott, akik szinte kizárólag az Operaház művészeinek és vezetőinek magán fellépéseit szervezték.

- Az Operaház legnagyobb bevételét biztosító lehetőségeit átjátszották a vezetők, vagy az azokhoz közel állók magán cégeinek: Operabál, Operalátogatás, Büfé, Ruhatár, Takarítás, Szilveszter, Nyári Operafesztivál, Opera étterem.
- Létrejött egy laissez-faire elv, a vezetés elnézte/tolerálta művészei (énekesek, zenekar, énekkar) külső hagnizásait és ezzel hiányzásait, nem tanúsított túlzott szigorúságot a műhelyekben (festő, asztalos, ruha) folyó munka és a ellenőrzése – összefoglalva: tudomásul vette és segítette a kereset-kiegészítő tevékenység folytatását –, cserébe maga is felbátorítva érezte magát *saját* gazdasági érdekeinek előtérbe helyezésére, a pozícióból adódó lehetőség kihasználására. Mindenki a sajátügyeskedéseivel volt elfoglalva, a művészi munka szinte senkit nem érdekelt. Az intézményben dolgozók megtanulták: más üzletébe ne szabad beleszólni, *ne szólj szám nem fáj fejem*.

2001 őszén ilyen intézményben indítottuk el az átalakítást.

Reformok 2001/2002

Az Operaházon belül nagyon sok kiváló művész dolgozott és dolgozik, akik örültek az általuk régen áhított minőségi munka bevezetésének is. Munkánk megkezdésekor a *fizetések nagyfokú megemelésének* ígéretet használhattunk aduként. A munkaszervezésnek, és a munkafegyelemnek köszönhetően azonnali, látványos eredményeket lehetett elérni, de hamarosan kiderültek a korlátok is, amelyek be voltak építve a rendszerbe

Rejtett bombák

A pályázati kiírás szerint a fenntartói akarat is úgy képzelte, hogy a Magyar Állami Operaháznak a Közkalkalmazotti Törvények betartásával, egy lassú átalakítási folyamaton keresztül kellett volna végbe mennie. Pályázataink is erre szóltak, munkánkat is ennek az irányelvnek a mentén végeztük. Közbeszólt azonban a politikai változás, a folyamatokat leállították, a régi rendszert visszarendezték.

Már a munkánk során néhány dolog világossá vált, amely abban a hitben, hogy megbízatásunk 5 évre szól, nem keserített el minket.

A munkánk során a következő problémákkal találkoztunk.

- I. Az előző rendszerből az Opera közelében maradt néhány meghatározó ember, aki részese volt az előző az anarchiát előidéző és gazdálkodásában kifogásolható tisztának vezetésnek.
- II. Az adminisztráció dolgozóinak nagy része nem elsőrangú szakember, de mivel az Operaház Magyarországon kezébe tartja az Operajátszást, konkurencia híján nem helyettesíthetők egyik pillanatról a másikra.⁸
- III. Nagyon magas számú **87** magánénekes volt a színház közalkalmazotti állományában, akiknek egyharmada kedvezőtlen hangi állapota miatt évek óta nem volt színpadra küldhető.
- IV. Nagyon kevés a fiatal, jól képzett magyar énekes
- V. A magyar közönség néhány kivételtől eltekintve nem ismeri a világban ma fellépő művészeket
- VI. Minden zenekari és énekkari művészt összesen közel 300 embert egyénileg hallgattam meg.

A zenekari művészek mintegy 60%-ka kiváló minősítést kapott. Ez körülbelül azt jelenti, hogy, a világ bármely Operaházában megállná a helyét. A maradék 40% azonban alkalmatlannak bizonyult egy ilyen szintű feladat ellátására.

⁸ Például a *műsorszerkesztői* feladat ellátójának pótlása nem egyszerű probléma, mert egy kívülről jött matematikai gondolkodású ember átlátja a felvetődő problémákat, de nem ismeri a színházat, az operákat, a művészeket. Ennek a megoldása átmenetileg az volt, hogy a műsor és próbatervet a főzeneigazgató készítette el.

Valamennyien azonban határozatlan idejű közalkalmazotti munkaszerződéssel rendelkeztek

- VII.** Az ügyviteli dolgozók körében az emberek többsége alacsonyan képzett, a munka morál szintén a szocialista gyáriparra emlékeztető. Komputert az intézményben gyakorlatilag alig volt, az ott dolgozók azt nem tudták használni. A teljes foglalkoztatás miatt viszont a létszám nagyon magas volt.
- VIII.** Hosszúlejárátú kedvezőtlen szerződések özöne volt érvényben, melyeket legnagyobb igyekezetünk ellenére sem sikerült felbontanunk vagy megváltoztatnunk.
- IX.** Már az Operaház Andrassy úti 1985-ben felújított épülete is korszerűsítésre szorult, de az Erkel színház gyakorlatilag használhatatlan állapotban van.

Stratégia

A működés rejtett bombáit hosszú, öt éves periódusban gondolkodva terveztük hatástalanítani. Feladatainkat a következőkben határoztuk meg:

- I.** Törvényesen eltávolítani a reformok visszatartóit.
- II.** Kurzusokat indítani fiatal színházi szakembereknek külföldiek bevonásával.
- III.** Megegyezni a hangképességeikben erős hanyatlást mutató énekművészekkel, hogy használják ki a törvény adta lehetőségüket, és egyszeri díj fejében önként vonuljanak nyugdíjba. A hangképességük miatt már az előző vezetés által alig sem színpadra küldött művészeknek nem emeltük az illetményét, ezzel is a teljesíteni tudó művészeink alapját növeltük.
- IV.** Tehetséges fiatal művészek részére Stúdiót hoztunk létre, a képzésre felvetteket ösztöndíjban részesítettük.
- V.** Az 1960-as évek jó gyakorlatát folytatva, el kezdtük tehetséges, de még pályakezdő (vagyis olcsóbban megszerezhető) külföldi énekesek keresését és színházunkhoz csábítását. A jelenlegi nemzetközi gyakorlatnak megfelelő partneri/koprodukciós kapcsolat kiépítését kezdtük meg.
- VI.** A meghallgatásokon jobb eredményt elért zenekari és kórus művészeket az Andrassy úti színház társulatába csoportosítottuk, így egy világszínvonalú csapatot hoztunk létre. A kevésbé jól teljesítő művészeknek minősítésük arányában részesítettük bérfejlesztésben, ezzel is növeltük a teljesíteni tudó művészeink alapját.
- VII.** Számítógépeket vásároltunk, és elkezdtük egy egységes vezetői információs és döntéstámogató rendszer megvalósítást.
- VIII.** Ki akartuk várni a kedvezőtlen szerződések lejártát, és azokat kedvezőbb konstrukciójukra kívántuk cserélni.
- IX.** Több évre ütemezve meg kívántuk kezdeni az épületek felújítását.

A bomba robban

Biztos vagyok benne, hogy a bemutatott stratégiai a Magyar Állai Operaháznak adott megnövelt állami támogatás segítségével meghozta volna gyümölcsét. 2002 tavaszán azonban politikai átrendeződés folytán robbant a bomba.

- I. A megindított reformok vesztesei (a Szinetár-érában prozicióban lévő közép- és felső vezetők) levelet intéztek az összes dolgozó nevében az újonnan kinevezett Miniszternek, aki énekművész felesége révén⁹ a maga is érintett volt visszarendeződésben.
- II. A vezető emberek érezve hatalmi pozíciójuk gyengülését, szintén a visszarendeződést támogatták.
- III. Képességeik miatt kevesebbet foglalkoztatott énekesek kihasználták jó médiakapcsolataikat, és – háttérben a visszatérésre készülő vezetőkkel – irányított sajtókampányba kezdtek.
- IV. A segítségünkkel a színházhoz került fiatal énekesek hallgattak, féltették a jövőjüket. Sajnos hiába várnak, ők sínylik meg a legjobban a visszarendeződést.
- V. A külföldi énekesek nem tudtak mellénk állni.
- VI. A gyengébb művészek elégedetlenek voltak, elfekvőnek kezdték nevezni az Erkel Színházat.
- VII. A számítógépek szerepét a dolgozók egyáltalán nem értették, inkább féltek tőle.
- VIII. A szerződéssel rendelkezők szintén latba vetették ismeretségeiket, hogy a visszarendeződés megtörténjék. Nekik ez lételemük volt.

⁹ Iván Ildikó operaénekes

Tragédia

A vezetőváltást követő néhány hónap alatt megtörtént a teljes a visszarendeződés: Nemcsak ugyanazok az emberek térnek vissza az Operához, de a munka is ugyanúgy zajlik.

- Megszűnt minden olyan intézkedés, amely a színvonalas művészi munkát segítené.
- A színház ismét tervezetlenül napról- napra él.
- Sokan úgy vélik, hogy nincs nagy vész, a folyamat visszafordítható.

Egy újabb vezetőváltás után elméletileg ismét meg lehet majd szervezni a munkát. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. 2001-ben a fizetésemelésekkel együtt megszorító intézkedéseket (munkafegyelem- próbafegyelem) vezettünk be. A fizetésemelésekkel együtt tudtuk az új Kollektív Szerződést a szakszervezettel elfogadtatni.

A kollektív szerződést is újra írták, visszarendezték, a megszorításokat kivették belőle. Ma már bánja az új- régi vezetés is, de szerettek volna népszerűek lenni.

A Szinetár-Fülöp-Petrovics vezetés szétesztotta a Magyar Állami Operaház minőségi megújulására szánt megemelt támogatását oly módon, hogy az *alapbérbe építették* az általunk a minőség és a teljesítmény premizálására *mozgóbérként juttatott összeget*.¹⁰ Ezt visszavonni már nem lehet. A munkáltatói intézkedés eredményeképpen

- **az Operaház ma háromszor annyi pénzből végzi ugyanazt a rossz hatásfokú munkáját, mint 2001 előtt,**
- **a 2003-2004-es év során erősen csökkentett kormányzati támogatásából már nemcsak a külföldi vendégművészekre, a színházak karbantartására, de már a napi működtetésre is alig van fedezet.**

2001-ben a fizetésemelésekkel együtt megszorító intézkedéseket (munkafegyelem- próbafegyelem) vezettünk be¹¹ A kollektív szerződést is újra írták, visszarendezték, a megszorításokat kivették belőle. Ma már bánja az új- régi vezetés is, de szerettek volna népszerűek lenni.

Az Operaháznak költségvetése ma egy lyukas zsákba ömlik!

A minőséget, korszerűbb és hatékonyabb működést megcélozva felmerül a kérdés:

- **Mi készítheti a dolgozókat, hogy újra elfogadjanak egy megszorítást?**
- **Lehet-e hasonló mértékben emelni egy állami intézmény állami támogatását, főleg a jelenlegi gazdasági helyzetben?**

¹⁰ Ennek eredményeképpen a gyengébb zenészek-énekesek is megkapták ugyanazt a bért, mint kiváló társaik.

¹¹ A fizetésemelésekkel együtt tudtuk az új, szigorúbb Kollektív Szerződést a Szakszervezettel elfogadtatni.

Hogyan tovább?

Azt hiszem nincs senki, aki csupán az intézmény belső reformján keresztül tudna jelentős eredményeket elérni.

A feladatra vállalkozónak a következő nehézségekkel kell szembenéznie:

- az intézmény gyakorlatilag *szétesett*, az érdemi művészi munka megszűnt;
- a felduzzasztott, kolhozszerű intézmény *előregedett*, *átpolitizált*, anakronisztikus ellentétben van a mai kor követelményeivel;
- a *bérek* az elvégzett munka színvonalához képest a *magyarországi környezetben magasak*.

A változtatáshoz a feladatra vállalkozó kormányzati szintű támogatására, **a fenntartó határozott, eltökélt lépéseire van szükség!**

Kérdés persze, hogy

- fel meri-e vállalni egy kormány a változtatást kísérő a sajtótámadásokat?
- nem kényelmesebb-e egy a változatlan állapotban érdekelt kádert az Operaház élére kinevezni, aki - mint azt a jelenlegi vezetés is teszi-, suba alatt működteti az intézményt az éppen rendelkezésre álló összegekből, néhány látszat eredményt felmutatva?
- feladatának tekinti-e egy kormány, hogy gondozzon és fejlesszen egy nemzeti értéket, bizonyítva azt, hogy Magyarországon igenis van lehetőség nemzetközi rangú Operaház működtetésére?

Amennyiben a feltett kérdés csoportra pozitív lenne a válasz, még további kérdésekre kellene válaszolni:

- Tud-e *még több pénzt* invesztálni ebbe a gigantikus intézménybe, vagy *drasztikusan racionalizálni* szeretné annak működését?
- El tudna-e kultúrpolitikailag számolni a színház *közalkalmazotti szférából való kivonásával*?
- Fel tudná-e vállalni az *erőteljes létszámcsökkentést*?
- Elképzelhetőnek tartaná-e az *Erkel Színház bezárását*?

Erkel Színház

Pályázatomban az Erkel Színháznak lényeges feladatot szántam, méghozzá az *ifjúság nevelését*, illetve a *széles néptömegek számára, népszerű művek* előadását. Ez volt gyakorlatilag az 1911-ben épített színház *eredeti* célkitűzése is.

2001-ben, a színház és a két épület jövőjéről azt gondoltam, hogy 2000 főt befogadni képes színház *Népopera*ként alkalmas volna erre a célra és megoldaná az Operaház gyengébb erőinek olcsóbb honoráriumokkal történő tovább foglalkoztatását. Úgy véltem, a kisebb bekerülési költséggel létrehozott előadásoknak kultúrpolitikai, nevelési értéke kompenzálná a szándékosan alacsony áron tartott, támogatott jegyeket, amely az ifjúság, a nyugdíjasok és a vidék számára is elérhető lett volna.

A megemelt költségvetés fedezhette volna a legszükségesebb felújításokat, amely a biztonságos kulturált működtetéshez szükséges.

Ezt a koncepciót fel kellett adnom.¹² Ma úgy látom, a *két, különböző színvonalú színház egy intézményen belüli működtetése azonos profilban, de mégis merőben eltérő céllal nem volt szerencsés ötlet. Mindenképpen tévesnek kell elkönyvelnem azt az ötletemet, hogy a művészek ilyen nagy mértékben különbözően legyenek honorálva egy intézményen belül.*

Művészi szempontból azonban ma is feltétlenül szükségesnek tartom a jobban teljesíteni képes erők elválasztását a gyengébbekről.

Megoldásként kézenfekvőnek tűnik az az ötlet, amelyet *Dr. Printz János* az általa „A Magyar Állami Operaház Átvilágítása” című ellenőrzést összefoglaló munkájában már 1996-ban kifejtett. Ez: **a Magyar Állami Operaház és az Erkel Színház egymásról történő leválasztása és két külön intézményként való működtetése.**

Emlékeztetnék, hogy a Városi Színház csak az ötvenes évek elején került az Állami Operaház irányítása alá, és csak a kilencvenes években mosódott össze a két színház társulata.

Igaz, hogy hagyományosan a két színház társulata között nem feltétlenül volt minőségi különbség.

Persze több kérdés is felmerül:

- Honnan lehetne kiegészítő forrásokat találni a színház felújítására, amelyre az Operaház már szétosztogatott megemelt, majd ismét megcsónkított költségvetésében már nincs többé keret?
- Elviselhető-e az aránytalanság, hogy a nem kiemelkedő muzsikusból álló zenekar és kórus kiemelkedően magas közalkalmazotti illetményekkel rendelkezzen?
- Lehet-e keresletet generálni a színház jegyeire?

¹² Az ötletet a korábban már kifejtett kényszerűség szülte, hogy a nemzetközi színvonalú muzikusokat az Andrássy úti színházba lehessen koncentrálni, mégis egy azonos intézményen belül nem elviselhető feszültséget szül az ehhez hasonló megkülönböztetés.

További problémák az Erkel Színházzal:

- A színház igen nyomott helyárrakkal játszik, így egy-egy produkció napi költsége igen meghaladja a befolyó összegeket.
- Az Erkel színház lényegesen kevesebb előadást játszik évente, mint az Andrassy úti színház.
- Az egy előadásra jutó bevétel pedig annak ellenére a töredéke, hogy a bekerülési költség szinte azonos.

A leválasztás előkészítését megkönnyíti, hogy *valósan* lehet hivatkozni az **Erkel Színház életveszélyes állapotára**, mert a zsinórpadlás életveszélyesen van rögzítve a födémgerendákhoz. A veszélyre hivatkozva be lehetne zárni –legalábbis ideiglenesen– az épületet.

A bezárás és átszervezés módot adna néhány az Andrassy úti operajátszás számára előnyös változtatásra.

- A bezárás nyomán mód nyílna átszervezésre és létszámcsökkentésre, melynek során a fölösleges és nem megfelelő színvonalon teljesítő művészi és adminisztrációs erő leépíthető. Ez körülbelül egyharmadával csökkenthetné a dolgozók számát, növekedne az Operaház művészi színvonala.
- Az átszervezés lehetőséget adna az intézmény teljes átszervezésére, melynek eredményeképpen a megmaradó erők egy színházra eső száma növekedne, így leterheltségük csökkenhetne.¹³
- Csökkenne a használható énekesek terheltsége is, így a Magyarországon rendkívül gyorsan elhasználódó énekesek tovább lehetnének alkalmasak a magas szintű művészi munkára.
- Ez a változás a mennyiségiből a minőségi munka felé mutatna.
- A változások lehetőséget adnának a megszüntetett működési körülmények, a Kollektív Szerződés újra életbe léptetésére is.
- Egy későbbi jobb anyagi szituációban ismét megnyílhatna az Erkel Színház, mint egy az Operaháztól független intézmény.

A változással egyidejűleg az intézmény működési formáját is át kellene alakítani.

Törvényileg kellene lefektetni az állami finanszírozás mértékét, hogy az ne lehessen a mindenkori kormányok kényének kedvének kiszolgáltatva.

¹³ Régi, megoldatlan probléma, hogy az Operaház művészeinek sokkal több szolgálatot kell teljesíteniük, mint a többi zenekarban dolgozó társaik. Ezt kompenzálандó a színház majdnem három hónap szabadságot ad dolgozóinak, amely például megakadályozza, hogy a nyári fesztivált az Operaház maga rendezze meg, és megfelelő színvonalat biztosíthasson. A műszak túlterhelt, és a különböző túlórák lehetetlenné teszik a színház munkájának a szervezését.

Összefoglalás

A fenntartó intézménynek jelen esetben a NKÖM határozott döntéseket kell hoznia:

- az intézmény *működési formájára*,
- az *Erkel színház jövőjére*,
- az intézmény dolgozóinak *létszámára*,
- az intézménynek szánt *állami támogatás nagyságára és a folyamatos reálértéken tartás 5-10 éves garantálására nézve.*

Ezek után kell kiválasztania az intézmény vezetőit (kettős vezetést javasolok). Kormánybiztost szükséges kinevezni, hogy a népszerűtlen intézkedéseket ne a leendő vezetőknek kelljen meghozniuk.

Ez a kis gondolatsor a Magyar Állami Operaház egy lehetséges új reformjának alapja lehet, abból a célból, hogy ez a patinás intézmény végre ismét elnyerhesse korábbi nemzetközi rangját.